

УДК 929.651

Віталій Перкун

ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКІ ПЕЧАТКИ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ XVIII–XX ст.

На прикладі п'яти унійних печаток Київщини, Волині та Поділля представлено характерні риси греко-католицької сфрагістики в Україні від кін. XVIII ст. до початку встановлення радянської влади.

Національна греко-католицька сфрагістика та геральдика за останні чотирнадцять років неодноразово складала предмет уваги українських¹ та зарубіжних істориків². У фокус уваги фахівців попали герби та печатки церковних ієрархів Галичини, Холмщини, Поділля, Київщини XVII–XX ст., сфрагіси унійних храмів та священників Галичини XVIII–XX ст.

Кількісно переважають публікації, які стосуються греко-католицької сфрагістики західно-українського регіону. Поза тим незаслужено мало вивчені сфрагістичні унійні пам'ятки Центральної України та Волині, де греко-католики займали сильні позиції. Приміром, у Брацлавській та Ізяславській губернії впродовж 1795–1796 рр., одразу по захопленні цих земель Російською імперією після третього поділу Речі Посполитої, у лоно православ'я повернуто близько 1,5 млн греко-католиків³.

Природньо, василіяни мали на Правобережжі мережу парафій, монастирів та шкіл. У документації згадані інституції використовували невід'ємний атрибут справочинства – печатки.

У короткому повідомленні оглянемо декілька *sigillum*'ів, які репрезентують різні греко-католицькі установи у різний час їхнього функціонування. Отже, йдеться про печатки овруцького декана (1837 р.), овруцьких (1798 р.) та уманських (1826 р.) василіянських шкіл, унійного монастиря у Маліївцях на Західному Поділлі (1804 р.) та греко-католицької церкви у Києві (1921 р.).

Традиційною гербовою емблемою василіян є «стовп у вогні». Над ним міститься глорія (саяво) та монограма з хрестиком,

яка виказує Спасителя – ІХС. Стовп символізує любов, посвяту Богу та службу ближньому⁴, є виразом сили, стабільності⁵.

Згідно видіння св. Єфрема Сирійського (306–373 рр.) колона є образом св. Василя Великого (329–379 рр.), отця Церкви, а вогонь означає старанність, якою визначався святий.

Христологічна монограма підкреслює, що Христос є джерелом світла та життя. Хрестик над монограмою символізує поклонання. Емблему обрамлюють дубові галузки – символ сили, що впливає із єдності зі Спасителем та лаврове віття – знак нагороди та вічної слави за службу та посвяту Богу⁶.

Проте на пам'ятках греко-католиків їхній традиційний атрибут зустрічається не часто. У XVII–XVIII ст. на сфрагісах українських унійних ієрархів подибуємо родові герби, доповнювані інсигніями духовної влади. На печатках греко-католицьких парафій Галичини XIX ст. спостерігаємо агіографічні сюжети, пов'язані із висвятою храму.

Досліджувані ж нами сігілюми (церковних інституцій українського регіону, що на той час входив до складу Російської імперії) цілком різняться від щойно згаданих. Із 5-ти печаток 3-і містять зображення державного двоголового російського орла. У цьому емблематичному полі проглядається різниця між російським жорстким централізмом (який пронизував усі щаблі соціальних страт і мав вираз у таких атрибутах правовідносин як церковні печатки) та йосифінським «просвіченим абсолютизмом» (нагадаємо, що греко-католицькі парафії та монастирі у Галичині за Габсбургів не підлягали прямому підпорядкуванню імперії, що і виказувалось у сфрагістичному матеріалі).

Нижче подаємо опис печаток у формі каталогу. Останній представлений за традиційною схемою, яку ми використовували при описі католицьких, єврейських, протестантських печаток у попередніх публікаціях.

1. Печатка овруцького греко-католицького декана

(31 x 30 мм, червоно-коричневий сургуч).

а. *Зображення* у верхній частині сфрагісу: двоголовий орел з розпростертими крилами, на грудях – щиток із терезами.

- б. *Легенда* у нижній частині пам'ятки:
ПЕЧАТЬ /ОВРУЧ: ДЕКАНА/ГРЕКО: УНИТ:/ЦЕРКВЕЙ
в. *Документ*: книга метричних екстрактів за 1.01.1837 р.
г. *Corroboratio*: «...подписом моим и приложением казенной печати затверждено».
- д. Державний архів Житомирської області (далі – ДАЖО).
– Ф. 178. – Оп. 3. – Спр.104. – Арк. 213.
2. **Печатка Овруцької василіянської школи**
(29 x 26[?] пошкоджена, червоний сургуч).
а. *Зображення*: корона.
б. *Легенда* читається під короною:
PIECZEC SZKOL/OWRUCKICH
в. *Документ*: посвідчення про навчання Івана Якубовича в Овруцьких школах.
г. *Corroboratio*: In quorum fidem praesentes literas manu nostra subscriptas et sigill scholarum munitas seditu...(16.09.1798 р., Овруч).
д. ДАЖО. – Ф.1. – Оп. 1. – Спр.189. – Арк. 118.
3. **Печатка василіянського монастиря в Маліївцях (Поділля)**. Сильно пошкоджена, сургуч червоного кольору.
а. *Зображення*: двоголовий російський орел.
б. *Легенда* слабко прочитується: ПЕЧАТЬ РИМСКО УН...
в. *Документ*: візитація. Сфрагіс супроводжує її останню сторінку (1804 р.).
г. *Corroboratio*: відсутня.
д. Центральний Державний історичний архів у м. Києві. – Ф. 2227. – Оп. 1. – Спр. 508. – Арк. 378.
4. **Печатка Уманської василіянської школи (сажа, овал)**.
а. *Зображення*: двоголовий російський орел.
б. *Легенда*: SIGILL: SCHOLAR: PUBLICAR UMANENS PP. BASILIANO.
в. *Документ*: довідка про успішність учня Йоана Грантковського (1826 р.).
г. *Corroboratio*: ?
д. Державний архів Вінницької області. – Ф. 844. Оп. 1. – Спр. 1. – Арк.

5. Печатка Київської греко-католицької церкви (коло, 30 мм, червона фарба).

а. *Зображення*: хрест із широкими раменами.

б. *Легенда* читається з верхньої половини сфрагіса:

ПЕЧАТЬ ГР. КАТ. ЦЕРКВИ у Києві.

в. *Документ*: заява братства Найсвятішого Серця Христового щодо затвердження уставу товариства та реєстрації греко-католицької церкви у Києві (17.03.1921 р.).

г. *Corroboratio*: ?

д. Державний архів Київської області. – Ф. Р 1. – Оп. 1. – Спр. 188. – Арк. 36.

1. Гірник О. До питання про українську церковну сфрагістику // Місіонар. – 1992. – № 3. – С. 26 – 28; Довган Л. Печатки парохій та деканів Станиславівської єпархії кін. XVIII – першої половини XIX ст. (на документах Державного архіву Івано-Франківської області) // П'ята наук. геральд. конф. (Львів, 10 – 11 листоп. 1995 р.). Збірн. тез повід. та доп. – Львів, 1995. – С. 25; Його ж: Церковні печатки в діловодстві греко-католицьких єпархій у Галичині кін. XVIII – XIX ст. // Знак. – Ч. 12. – 1996. – С. 4; Його ж: Застосування печаток у церковному адмініструванні Галичини в XIX ст. // Вісн. п. Прикарпат. ун-ту. Сер.: Історія. – Вип. 1. – 1998; його ж: «Відозва Комітету Будови церкви у Шеп'ятині» як приклад сфрагістичного джерела поч. XX ст. // Знак. – Ч. 20. – 2000. – С. 3; Його ж: Святий Георгій на печатках Станиславівської єпархії останньої чверті XIX ст. // Шоста наук. геральд. конф. (Львів, 27 – 29 березня 1997 р.). Мат.-ли. – Львів, 1997. – С. 28 – 29; Сковчиляс І. (Назар І.) Парафіяльна печатка церкви св. Миколая в Сокалі // Знак. – 1997. – Ч. 4. – С. 2; Її ж: Греко-католицька парафіяльна печатка Волі Цеклинської // Шоста наук. геральд. конф... С. 54 – 55; Її ж: До генези парафіяльної сфрагістики Перемишльської греко-католицької єпархії // До джерел. Збірн. наук. праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя. – К.- Львів, 2004. – Т. 1. – С. 609 – 618; Її ж: Генеза легенд парафіяльних печаток Перемишльської єпархії кін. XVIII – поч. XX ст. // Спец. іст. дисципліни: питання теорії та методики. 36. наук. праць. – Число. 11. – Част. 1. До 10-річчя заснування відділу спеціальних історичних дисциплін Інституту історії України НАН України. – К., 2004. – С. 277 – 300. її ж: Парафіяльна сфрагістика Перемишльської єпархії

кін. XVIII – початку XX ст. Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. істор. наук. – К., 2004. – 265 с. Детальна бібліографія дослідниці з означеної проблеми міститься у її дисертації: Перкун В. Грамоти українських церковних ієрархів XVII – XVIII ст. як сфрагістичне джерело // Молода нація. – 2001. – № 3. – С. 240 – 251; Його ж: Церковна сфрагістика Правобережної України (1793 – 1917 рр.). Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. істор. наук. – К., 2002. – 202 с.; Його ж: Українські церковні печатки із зібрань Національного музею у м. Варшаві та бібліотеки Фундації кн. Чарторийських при Національному музеї у м. Кракові // Спец. іст. дисципліни питання теорії та методики... – К., 2004. – С. 268 – 276.

2. Heim B. V. Heraldry in the Catholic Church. Its origin, customs and laws. – Van Dures Gerard Cross, 1981. – p. 132, 136; Michale Francis McCarthy (with the collaboration of Alan Fennely). Heraldica collegii Cardinalium. A roll of Arms of the college of Cardinals 1800 – 2000. Sydney, 2000. XIV + 588 p. Michale Francis McCarthy (with the collaboration of Alan Fennely). Heraldica collegii Cardinalium. A roll of Arms of the college of Cardinals 1198-1799. Sydney, 2002. XV+ 588 p. Автор оглядає герби українських греко-католицьких ієрархів Й. Сліпого, Мирослава Івана Любачівського та ін. Dudziński P. Heraldyka polskiej hierarchii kościoła grecko-katolickiego na tle herbyw hierarchii kościołów unii Brzeskiej i Użhorodzkiej // Polska heraldyka kościelna. – Warszawa, 2004. – s. 177 – 192. Нині згаданий кс. П. Дудзінський підготував до захисту в Інституті історії Польської академії наук дисертацію про костельну геральдику. Значна частина її матеріалів присвячена греко-католицькій геральдиці та сфрагістиці.

3. Kołak, Marecki . Łeksykon gydel zakonnych. – Łódz, 1994. – s. 75.

4. Forstner D. Świat symboliki chrześcijańskiej. – Warszawa, 1990. – S. 381.

5. Kołak. ibidem..

Vitaliy Perkun

GREEK CATHOLIC SIGNETS

OF THE RIGHT-BANK UKRAINE (XVIII – XX CC.)

On the example of five Uniat Church signets of Kiev, Volyn and Podil regions there are presented characteristic features of Greek Catholic signets in Ukraine from the end of the XVIII c. to the establishing the Soviet regime.